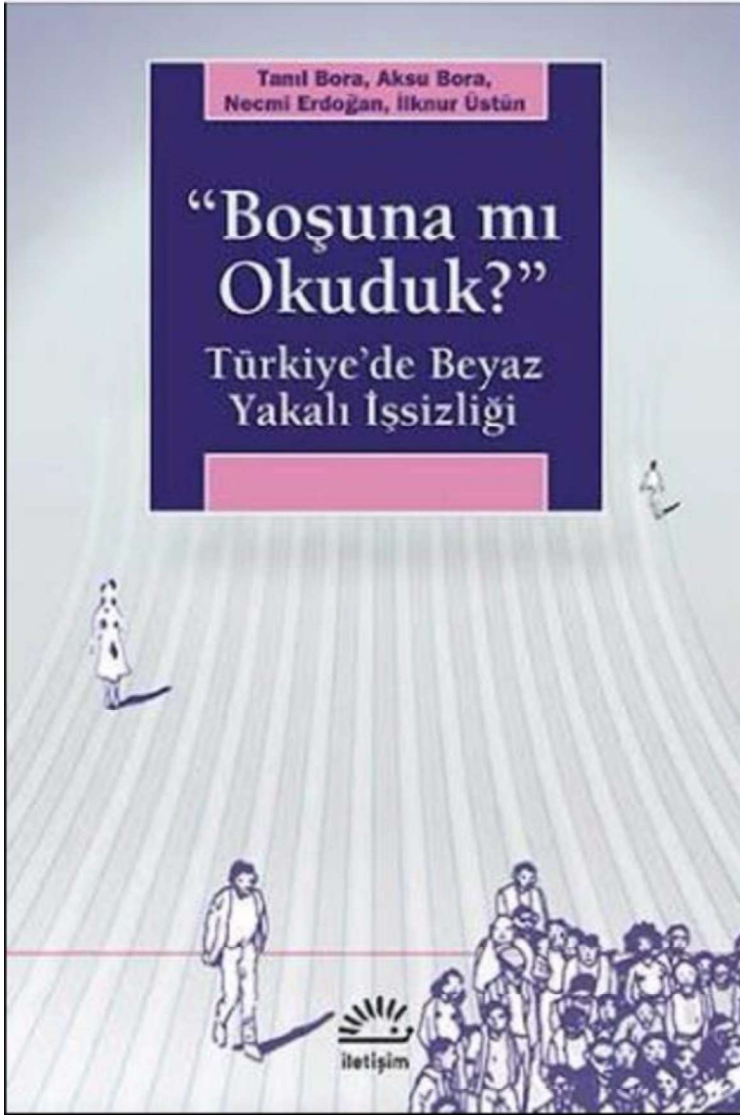

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW: BEYAZ YAKADAKİ SİYAH LEKE İŞSİZLİK

Zümrüt BAHADIR*

KİTAP KÜNYE:

Yazarlar: Tanıl Bora, Aksu Bora, Necmettin Erdoğan, İlknur Üstün

Yayınevi: İletişim Yayınevi

Basım Yeri: İstanbul

Basım Yılı: 2015

Sayfa Sayısı: 312

ISBN: 13:978-975-05-0884-4

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Mezunu. İletişim Adresi: zmrubahadir92@gmail.com

Bundan yarım yüzyıl önce üniversiteyi bitirip diploma almak iş sahibi olmanızı garanti edebilirdi. Söz gelimi bir zamanlar orman fakültesi gibi kimi fakültelere kayıt yaptıranlar okullarını bitirir bitirmez devlette istihdam ediliyorlardı. Devlet bu okulların tercih edilmesini sağlamak için okulu tercih eden öğrencilere iş garantisi veriyordu. Tabii dar gelirli ailelerin çocukları bu okullara yöneliyorlardı. Aslında bu yeni bir şey de değildi, orman fakültesini tercih eden dar gelirli aile çocuklarından yüzyıl kadar önce Mehmet Akif de Halkalı Baytar Mektebi'ni tercih etmişti. Sebep devletin mektepten çıkanları istihdam etmesiydi. Fakat köprülerin altından çok sular aktı, onca çabadan sonra girilen üniversiteden mezun olanlar günümüzde işsiz kalıyorlar.

“Boşuna mı okuduk?” bugünlerde çok sık karşılaştığımız bir soru. Elimizdeki kitap bu sorunun peşinden gidiyor; işsizliğe işsiz kalan beyaz yakalıların gözünden bakmaya çalışıyor. Kitap sunuş ve iki ana bölümden meydana geliyor. İlk bölümde genel olarak beyaz yakalı işsizliğinin ne olduğu, işsizlik sürecinin kapitalizmde nasıl geliştiği anlatılıyor. Ayrıca Türkiye özelinde beyaz yakalı işsizliğine genel bir bakış sergileniyor. Kitabın ikinci bölümü ise beyaz yakalı işsizlerin dünyasına girerek işsizlik süresince neler yaptıklarını, bu süreçle nasıl başa çıktıklarını, psikolojik olarak yaşadıkları gerilimin kendilerine ve etrafındakilere nasıl yansıdığını incelemektedir. Tüm bu incelemeler gerçekleştirilirken beyaz yakalı işsizler ile mülakat ve odak görüşme yapılması, kitabın yalnızca akademik bilgilerle sınırlı kalmamasını ve beyaz yakalı işsizlerin duygu dünyasının anlaşılması da sağlanmış olur.

Beyaz yakalı işsizliği sadece Türkiye’de değil dünyanın birçok yerinde sorundur. 1995’te dünyada işsiz sayısı 800 milyon olarak hesaplanıyordu; 21.yüzyılın başında ise bu rakam bir milyarı geçti (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.13). İşsizlikte ki bu artışın asıl sebebi kapitalizmin artık vasıflı ya da vasıfsız iş gücüne duyduğu ihtiyacın giderek azalmasıdır. “Rifkin’e göre, işsizliği yapısallaştıran temel etken, ekonominin artık istihdam yaratmadan, tersine istihdamı azaltarak büyümesidir. Büyümenin temel etkeninin teknolojik gelişme olduğu koşullarda ‘üretkenlik = istihdam artışı’ denklemi geçerliliğini yitirmiştir.” (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.13). Tarım toplumunda ki makineleşme, sanayi toplumunda üretimin daha gelişmiş makinelerle yapılması ve hizmet sektörü teknolojisinin kafa emeğine daha az ihtiyaç duyması denklemin geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur.

Fordist üretim sistemi¹ üretimde basitleştirmeyi ve standartlaşmayı sağlayarak insanın kol emeğini daha ön plana çıkarmıştır. Basitleştirilen bu işler artık insanların bu iş için vasıflı olmasını gerektirmemektedir. Tüm bu dönüşüm süreci elbette yönetim anlayışına da yansımıştır. “Birçok liberal ekonomist, bir zamanlar boşa çıkan tarımsal işgücünü sanayinin emmesi gibi, şimdi de boşa çıkan sanayi işgücünün hizmet sektörünün emeceğini varsaymakta.” (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.13). Bu düşüncenin geçerli olmadığı aslında hepimizin bildiği bir şey. Makineleşme ve teknoloji yalnızca tarım ya da sanayi de değil hizmet sektöründe de ciddi değişimlere sebep olmuştur. Örneğin eskiden bürokratik işlemleri gerçekleştirmek için devlet dairelerinden tonlarca kâğıt toplamak gerekirdi. Bir iş başvurusu için sağlık raporundan adli sicil kaydına, diplomadan ikametgâha kadar yığınla kâğıt gerekirken artık her şey bilgisayarlara geçirilmiş böylece işlemler kolaylaştırılmıştır. Hayatımıza bu kolaylığı getiren bilgisayarlar ve e-devlet sistemi olarak adlandırılan sistem ağı aynı zamanda birçok kişinin işsiz kalmasına da yol açmıştır. Yalnızca devlet işlerinde değil bankacılık, finans sektörü gibi özel alanlarda da gelişen ve değişen teknolojiyle beraber günbegün işsizler ordusuna yeni elemanlar eklemektedir. “ ABD’de daha 2000 yılında müşterilerin %90’dan fazlası işlemlerini kasa otomatları ve internet üzerinden yürütüyordu. Banka çalışanlarını kitlesel işsizliğe sevk eden bu eğilim, giderek bütün dünyada yayılıyor. Sadece kâğıttan bilgisayara geçişin, bütün büro işlerinde istihdam kapasitesini sektöre göre %25 ile %75 oranında düşürdüğü hesaplanıyor.” (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.14). Bu rakamsal değerler hiçte küçümsenecek değerler değiller. Teknolojinin her geçen gün daha da geliştiğini düşünürsek bu rakamların attığı sonucuna varmamız hiç de zor olmayacaktır. Uzun süredir krizlerle boğuşan kapitalizm her gün işsizler ordusuna biraz daha insan eklemekte ve gittikçe acımasızlaşmaktadır.

Beyaz yakalıların işsizliği de artan bu işsizlik sürecinde tartışılmaya başlanmıştır. Zihin ya da kafa emekçileri olarak adlandırılan beyaz yakalılar bir dönemin ayrıcalıklı sınıfı iken gitgide bu ayrıcalıklarını kaybetmektedirler. Türkiye’de 1990’lara kadar üniversite = iş demekken şimdi artan üniversiteler sayesinde bu denklem de geçerliliğini yitirmiştir. “Zihin emeğinin proleterleşmesi, zihin emekçilerinin geniş kitlelerini imtiyazlı

¹ Fordist Üretim Sistemi: Bu üretim sistemi makineli üretim sistemidir. Üretim, montaj hattında en ufak parçalara bölünür. Böylece basit bir iş haline gelir. Bu parçalar hat üzerinde ilerleyerek her biri farklı işçiler tarafından birleştirilerek üretim süreci tamamlanmış olur. Fordizmin eleştirisi ve montaj hattının ne olduğunu anlamak için Charlie Chaplin’in Modern Zamanlar filmine bakılabilir.

bir konum ve kimlikten uzaklaştırır; bu süreç aynı zamanda zihinsel emeğin kendi içindeki iş bölümünün incelenmesi sonucu yabancılaşmayı derinleştirir, zihin emekçilerini 'bütün'den koparır, onların ufkunu daraltır." (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.18). Beyaz yakalıların kaybettikleri konumları ve kendileriyle yaşadıkları çelişkiler ciddi psikolojik sorunlara neden olmaktadır.

Bu kitapta dikkatimizi en çok çeken, tüm bu sürecin akademik açıklamalarından daha çok kişinin bu süreçte yaşadığı psikolojik sıkıntıydı. Üniversite mezunu olmak demek üniversiteyi kazanmak için girilmiş onlarca sınav varken bitirdikten sonra iş bulmak için yine onlarca sınava girmek ve her bir sınavın verdiği hüsrana ya da mutluluk demektir. Tüm bunlar insanın psikolojisinde ciddi hasara yol açmaktadır. Bunun yanında kazandığınız yazılı sınavın üzerine bir de mülakat stresi yaşanmaktadır. Türkiye'de sınavın sınavının sınavı durumu birçok insanı yormuş durumdadır. Orta ve alt sınıf aileler çocuklarının iyi bir üniversitede okumasını ve bir an önce iş bulmasını daha çok istemektedirler. Bunun altında yatan en önemli sebep ekonomilerinin belini çocuklarının iş geleceğine bağlamalarıdır. Tüm alt ve orta sınıfa mensup işsizler hayatlarına bu yük altında ezilerek başlamaktadırlar.

Yeni liberalizm ve beraberinde getirdiği yönetim ve iş anlayışı sürekli olarak kendini yenilemeyi gerektirmektedir. " İş başarısını, profesyonel 'performansı' bir nevi hayat tarzı yönelimiyle, iradi tercihle eşleyen bu tasavvurun öteki yüzünde, işsizliğin bir 'tercih' olarak varsayılması yer alır. Neoliberalizm için işsizlik gayri iradi veya gayri ihtiyari bir durum, kapitalist aksiyomatiğin asli bir bileşeni değildir..." (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.21). Yani işsizseniz bu sizin beceriksizliğiniz demek istiyor neoliberalizm. Herkes kişisel gelişim kitapları okumuş, iş hayatıyla ya da yöneticilikle ilgili kitaplara göz atmıştır. Bu kitapların içerisinde genelde staj yapmayı, sivil toplum kuruluşlarında görev almayı tavsiye eder. İyi bir çevre edinmeyi gerekli görür. İş bulmaya yönelik ya da kariyer konferansları düzenleyen kişiler çevre oluşturulmasını, rol model alınan kişilerle iletişime geçilmesini tavsiye ederler. Tüm bunları yapmayan kişilerin işsiz kalacağını söylemektedirler. Bu ideolojinin dillendirilmiş hali bu ve buna benzer kitaplar, yazılar ve konferanslardır. Bu suçlama işsizini kendini hep eksik görmesine ve öz saygısının yitimine sebep olmaktadır.

Beyaz yakalılarının işsizlik olgusu altında ezildiği hepimizce bilinen bir gerçek. Kitapta mülakat yapılan kişilerin işsizlikle farklı mücadele yolları geliştirdiği görülüyor.

Elbette en büyük destek aile. Aile bir şekilde işsizlik sürecinin terazisi gibi bir rol üstleniyor kendine. “Aile dayanışmacı bir yapı arz ettiği için üyelerinin geliri aile serveti olarak merkezileştirilir ve bir araya toplanır. Tüm mal ve hizmetler ortak bir merkezde toplanır ve üyelere dağılır. Bu aslında aile modelinin bir yeniden bölüşüm modeli olarak da işlev gördüğünü göstermektedir.” (Aytaç, 2015, s:113). Aile böylece aslında “Erdem’in söylediği gibi: Kapitalizme karşı en güçlü kurum ne tuhaf, aynı zamanda sistemin koruyucu gücü olan aile belki de.” (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.184).

İşsizlikle mücadelede geliştirilen birçok yol var; KPSS’ye hazırlanmak, parça başı işlerde, projelerde, çalışmak, masrafları kısmak, birikim varsa onunla idare etmek, sahip olunan eşyaları satmak, insanlarla görüşmemek, kendini dış dünyadan soyutlamak ya da sürekli dışarılarda arkadaşlarla görüşmek gibi. Tüm bunların insan psikolojisinde açtığı hasarlar var. İşsiz insanlar kendilerini değersiz ya da işe yaramaz gibi hissediyor. İlk akla gelen soru “Boşuna mı okudum?” sorusu oluyor ister istemez. Etrafınızda ki insanların size bakış açısı bir süre sonra değişiyor. Bir kişinin mezun olması ve ardından işsiz kalması kendi suçuymuş gibi görülmeye başlanıyor. “İşsiz bir adam olarak bilinmek öyle zor öyle aşağılayıcı ki... Dışarı çıktığımda, gözlerimi indiriyorum, çünkü kendimi tamamen aşağıda hissediyorum... Eski güzel zamanlardan kalan tanıdıklar ve dostlar artık o kadar samimi gelmiyor.” (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.130). Aslında bu durum bana Kafka’nın Dönüşüm kitabını çağırıyor. Gregor Samsa bir pazarlamacıdır. Bir sabah uyandığında kendisini böceğe dönüşmüş bulur. Bir süre sonra aile bireyleri bu duruma alışıp Gregor’un ölmesini beklerler. Çünkü artık Gregor işe yaramaz böcekten başka bir şey değildir. Sanki Gregor’un böceğe dönüşmesi kendi suçuymuş gibi algılanır. Gregor artık eve para getiremeyecek ev bütçesine katkı sağlayamayacaktır. Günbegün değersizleşir Samsa. Bir süre sonra Gregor ölür ve aile planladığı tatiline gider. İşsizlik süreci beyaz yakalının bir süre sonra kendini Gregor gibi hissetmesine neden olabilmektedir. Ailenin verdikleriyle yetinen ve onlar için değersiz olan bir böcek gibi hissedebiliyorsunuz. Etrafınızdakilerin düşüncesi bu yönde olmasa da bu konuyla ilgili siz ister istemez kaçma gereği duyuyorsunuz. Örneğin “Sevim, ‘Ne iş yapıyor bu kadın?’ dediğinde bir cevabının olmaması nedeniyle, mümkün olduğunca düğün, davet gibi etkinliklere katılmadığını söyledi.” (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.131).

İşsizlerin özellikle de yeni mezun olanların sığındığı nokta KPSS ve bunun gibi iş vaat eden sınavlardır. Her beyaz yakalı işsiz bir kez olsun bu sınavlara hazırlanmış ve şansını denemiştir. İş bu sınavların kazanılmasıyla da bitmiyor elbet. Bu sınavların dahi sınavının sınavı var. Bu tarz sınavların iş bilgisini ölçmediğini aslında bu kadar çok mezunun bir şekilde eleme yöntemi olduğunu biliyoruz. Ülkemizde 2010 yılında sınav sorularının çalınması ve bununla beraber gelişen süreçte sınava hazırlananlar sınava olan umudunu kaybetmiştir. En önemlisi ise adalet duygusuna olan güven sarsılmıştır.

İşsiz kalmanın yarattığı tramva basit bir şey değil. Örneğin “ Seher, içinde bulunduğu ruh halini ‘Depresyon hali bile denebilir.’ diye anlattı. ‘Hep şey diyordum karakterimiz zayıf olsa intihar bile edilir yani...’ Karakterimiz zayıf olsa intihar bile edilir diyen Seher’in ruh hali ayrıksı görünmüyor.” (Bora T, Erdoğan N. ve diğerleri, 2015, s.136). Gazetelerin 3.sayfalarında okumaya yabancı olduğumuz haberler değildir aslında intihar haberleri. Atanamayan öğretmenler, işsizliğin altında ezilen diğer insanlar belki de hemen her gün gördüğümüz haberlerdendir. İntihar her ne kadar karakter zayıflığı gibi görünse de aslında kişinin psikolojisinin geldiği son noktayı göstermektedir.

Dünyada kapitalizmin geldiği son noktanın işsizliğe nasıl yansıdığını Türkiye örneğinde işlenmiş. Beyaz yakalıların işsizlikle çevrili dünyalarına bakışı, röportajlarla ve odak görüşmelerle gerçekleştiren bu kitap süreci atlatan ya da atlatamayan herkesin kendisinden bir şey bulacağı, üzerine düşüneceği ve tüm bu süreçte aslında yalnız hissetmesine rağmen yalnız olmadığını göreceği bir kitaptır.

KAYNAKLAR

Aytaç, M. A. (2015). Ailenin Serencamı/Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması, Ankara: Dipnot yayınları.

Bora, T. Erdoğan, N. ve diğerleri. “Boşuna mı Okuduk”/ Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği, İstanbul: İletişim Yayınları.